

ГРОМАДСЬКЕ ЗАЛУЧЕННЯ І СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ: МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОПІДТРИМКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Матвєєва О. Ю.

ВСТУП

Війна створює критичні виклики для держави та суспільства, порушуючи стійкість їх інститутів, проте, разом з тим – об'єктивізує процеси перегляду та якісної зміни форм і методів взаємодії між ними. У науковій літературі війна описується як кризові умови або «екзистенційна криза» (українською – «криза існування»)¹, що, відповідно, вимагає формування нових підходів для відповіді на агресивні загрози, з якими стикаються уперше. У таких умовах активна участь громадян у процесах прийняття суспільно важливих рішень та підтримці функціонування держави² стає не просто бажаною, а необхідною умовою для підтримки її стійкості в стані такої кризи. Громадське залучення крізь таку призму вже виступає не тільки виявом демократичних принципів і свобод громадян країни, але й ключовим фактором забезпечення національної безпеки та соціальної згуртованості.

Існуючі дослідження в галузі громадського залучення та стійкості держави здебільшого зосереджені на мирному часі і розглядають переважно ситуації природних катаклізмів^{3,4} як кризового формату. Проте, війна радикально змінює контекст стійкості, притаманний мирному часу, адже створює нові умови і вимоги до взаємодії між державою та громадянським суспільством. До того ж, вона одночасно проявляє весь комплекс накопичених проблем, адже їх наявність і масштабність такої невирішеності прямо впливають на ефективність

¹ Masco J. The crisis in crisis. *Current Anthropology*. 2017. Т. 58, № S15. С. S65–S76. DOI: 10.1086/688695

² Матвєєва, О. Ю., Навумай, В. М. Посилення спроможності українського громадянського суспільства під час війни: передумови, підходи, цифрові технології // Публічне адміністрування та національна безпека. 2023. № 1. DOI: 10.25313/2617-572X-2023-1

³ Anderson J., [et al.]. Agency and resilience in the face of challenge as civic action: Lessons learned from across ethnic communities. *Educating for Civic Reasoning and Discourse*. 2021. С. 157–243.

⁴ Monsalve L. F. D., Valladares C. P. N., Díaz J. S. Relationship between political participation and community resilience in the disaster risk process: A systematic review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2024. С. 104751. DOI: 10.1016/j.ijdr.2024.104751.

забезпечення національної оборони і організації соціально-господарських процесів у державі. Саме тому воєнний стан обумовлює доцільність і навіть необхідність перегляду традиційного підходу до здійснення публічного управління⁵ в напрямі посилення ролі громадянського суспільства як важливого партнера держави і суб'єкта прийняття допоміжних суспільно важливих рішень.

Крім цього, війна відводить значну роль неформальним міжгалузевим та міжінституційним зв'язкам і практикам, які доповнюють і підсилюють формальні процедури й правила, а іноді частково чи повністю заміняють їх з огляду на пріоритезацію швидкості у вирішенні управлінських завдань або підвищенні їх граничної ефективності в умовах обмеженості необхідних людських, часових чи фінансово-економічних ресурсів. У такій кризовій обмеженості звичні форми реалізації завдань суспільної значимості часто виявляються неефективними, що ставить стійкість держави у залежність від адаптованих інноваційних підходів і методів^{6,7}. Для України це – шлях повоєнних реформ, які дозволяють забезпечити покращення й досягти оптимізації способів, інструментів і підходів до розв'язання поточних і стратегічних завдань, що є передумовою ефективного ведення оборонної діяльності і одночасного забезпечення проходження Україною шляху європейської інтеграції шляхом завершення глибоких інституційних реформ, що слідує утвердженню європейських цінностей на всіх рівнях.

Проблематичним у цьому є те, що традиційні моделі управління складаються еволюційним шляхом, на основі накопичення управлінського досвіду попередніх поколінь, тому часто не враховують динаміку змін і трансформацій воєнного часу. Такі часи криз та радикальні зміни правил гри, які за них відбуваються, на відміну від еволюційного поступового розвитку, характеризуються високим рівнем невизначеності, колективним стресом і порушеннями звичних ланцюгів суспільно-політичних відносин і прийняття рішень. З управлінської позиції, війна як контекстуальний формат ведення управлінської діяльності, суттєво скорочує час для прийняття рішень і спрощує

⁵ Ansell C., Sørensen E., Torfing J. Public administration and politics meet turbulence: The search for robust governance responses. *Public Administration*. 2023. Т. 101, № 1. С. 3–22. DOI: 10.1111/padm.12901.

⁶ Monsalve L. F. D., Valladares C. P. N., Díaz J. S. Relationship between political participation and community resilience in the disaster risk process: A systematic review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2024. С. 104751. DOI: 10.1016/j.ijdr.2024.104751.

⁷ Shen Y., Cheng Y., Yu J. From recovery resilience to transformative resilience: How digital platforms reshape public service provision during and post COVID-19. *Public Management Review*. 2023. Т. 25, № 4. С. 710–733. DOI: 10.1080/14719037.2022.2088691.

процедури для гарантування їх швидкого результату. Також вона спонукає включати в процеси реалізації нагальних завдань більшу кількість учасників при одночасній результат-орієнтованій централізації процесів прийняття рішень. В свою чергу, це спричиняє низку важливих соціально-управлінських змін, які важливо враховувати для формування стратегічної візії забезпечення стійкості і розвитку громад.

По-перше, зростає роль вертикальних структур управління, оскільки у кризовій ситуації швидкість та цілеорієнтованість централізованих рішень є вищою, ніж розподілене ухвалення стратегічно важливих рішень на місцях, що зазвичай характеризуються різноманітністю точок зору і політичних позицій. Водночас, через нагальність проблем, рішення приймаються швидко, а механізми контролю можуть бути ослаблені, що потенційно створює високі ризики втрати прозорості та підзвітності.

По-друге, активізація участі громадянського суспільства та поява волонтерських ініціатив як допоміжна форма підтримки і безпосереднього виконання державних функцій стає не лише необхідною, а й частиною нового управлінського порядку, який порушила військова агресія. Як показує український досвід після 2022 року, громадські організації, волонтерські мережі та неформальні ініціативи взяли на себе вагомий частину обов'язків держави – від організації логістики гуманітарної допомоги до протидії дезінформації й інформаційної безпеки⁸ – не тільки в окремих громадах, а й на загальнонаціональному рівні.

По-третє, технологічна складова відіграє ключову роль у синхронізації централізованої моделі публічного управління та залучених учасників на місцях⁹. Використання технологій для координації допомоги, розподілу ресурсів та ухвалення рішень дозволяє балансувати між формальною централізацією повноважень і неформальним та некоординованим реактивним розширенням громадської участі.

⁸ Яцюк Т. Теоретико-правова характеристика інституту волонтерства в Україні: основні законодавчі принципи. Collection of scientific papers. Sydney, Australia: Scientia, 2023. С. 86–88.

⁹ Kovalenko M., [et al.]. State Regulation Improvement of the Military-Industrial Complex Development in Ukraine in Terms of Transition to Modern Information Technologies. Journal of Information Technology Management. 2023. Т. 15, № 4. С. 18–46.

Така трансформація управлінських підходів, що зміщує акценти в бік швидкості¹⁰, адаптивності^{11,12} та мобілізації широких суспільних сил¹³, водночас концентруючи критичні рішення і ресурси в руках державних інституцій, тим не менш, потребує додаткових механізмів контролю і підзвітності громаді. Це робить необхідним переосмислення нової ролі громадянського суспільства у підтримці стійкості держави під час війни. Зокрема, потребують перегляду та закріплення оптимальні форми та межі участі громадян, а також питання їх інституціоналізації¹⁴ у повоєнній перспективі.

Отже, існує нагальна потреба у дослідженнях, які б фокусувалися на впливі війни на громадське залучення та, одночасно, окреслювали його роль у забезпеченні стійкості держави, а також оптимальні межі, що дозволяло б зберегти баланс з державним втручанням. Відповідно, *метою* цього розділу є дослідження форм громадського залучення та виявлення їх впливу на стійкість держави в умовах війни.

¹⁰ Podgórska K., [et al.]. Support for Ukrainian refugees after Russia's invasion of Ukraine: aid structure and resilience factors. Case studies of Lublin and Lutsk. European Societies. 2024. С. 1–25. DOI: 10.1080/14616696.2023.2206892.

¹¹ Prysmakova S., Pysmenna O. Exploring Determinants of Adaptive Capacity: The Nonprofit Sector in the Turbulent COVID-19 Environment in Belarus and Ukraine. Public Performance & Management Review. 2024. Т. 47, № 6. С. 1535–1571. DOI: 10.1080/15309576.2024.2397131

¹² Rabinovych M., [et al.]. Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. Governance. 2024. Т. 37, № 4. С. 1121–1140. DOI: 10.1111/gove.12827.

¹³ Matveieva O., Mamatova, T., Borodin, E., Gustaffson, M. Wihlborg, E. & Kvitka, S. Digital government in conditions of war: governance challenges and revitalized collaboration between local authorities and civil society in provision of public services in Ukraine. HICCS-57: 2024 Hawaii International Conference on System Sciences. 2024. 2002-2011. <https://hdl.handle.net/10125/106628>

¹⁴ Яцюк Т. Теоретико-правова характеристика інституту волонтерства в Україні: основні законодавчі принципи. Collection of scientific papers. Sydney, Australia: Scientia, 2023. С. 86–88.

1. Теоретичні основи дослідження громадського залучення у воєнний період

Концепції деліберативної демократії^{15,16,17}, учасницького управління^{18,19}, та соціального капіталу²⁰, які формують основу громадського залучення, є ключовими для розуміння стійкості держави в кризових умовах, що активізує широку громадську участь в управлінні спільним. Вони перетинаються з теоріями резильєнтності^{21,22}, що розглядають здатність державних та громадських інститутів адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів²³, підтримуючи функціональність та легітимність. Дослідження стійкості держави²⁴ включають аналіз її економічних, соціальних, політичних та безпекових

¹⁵ Mäntysalo R., Mattila H., Hirvola A. Institutional gaps in agonistic and communicative planning theories. Critical implications of the 'systemic turn' in deliberative democracy theory. *Raumforschung und Raumordnung*. 2023. T. 81, № 5. С. 437–448. DOI: 10.14512/rur.1676.

¹⁶ Scudder M. F. Deliberative democracy, more than deliberation. *Political Studies*. 2023. T. 71, № 1. С. 238–255. DOI: 10.1177/00323217211032624.

¹⁷ Gherghina S. (ed.). *Political Parties and Deliberative Democracy in Europe: A Convenient Relationship?* Taylor & Francis, 2024. DOI: 10.4324/9781003503309.

¹⁸ Matveieva O., Mamatova, T., Borodin, E., Gustaffson, M. Wihlborg, E. & Kvitka, S. Digital government in conditions of war: governance challenges and revitalized collaboration between local authorities and civil society in provision of public services in Ukraine. *HICCS-57: 2024 Hawaii International Conference on System Sciences*. 2024. 2002-2011. <https://hdl.handle.net/10125/106628>

¹⁹ Young S. L., Tanner J. Citizen participation matters. Bureaucratic discretion matters more. *Public Administration*. 2023. T. 101, № 3. С. 747–771. DOI: 10.1111/padm.12867.

²⁰ Portes A. Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *New Critical Writings in Political Sociology*. 2024. С. 53–76.

²¹ Shen Y., Cheng Y., Yu J. From recovery resilience to transformative resilience: How digital platforms reshape public service provision during and post COVID-19. *Public Management Review*. 2023. T. 25, № 4. С. 710–733. DOI: 10.1080/14719037.2022.2033052.

²² Thalassinou E., Kadłubek M., Norena-Chavez D. Theoretical Essence of Organisational Resilience in Management. *Digital Transformation, Strategic Resilience, Cyber Security and Risk Management*. Emerald Publishing Limited, 2023. С. 133–145. DOI: 10.1108/S1569-37592023000111A009.

²³ Gorokhova, T., Oleinikova, O., Matveieva, O., & Navumau, V. «War took my home, but not my future»: adaptation of war-affected Ukrainian students in Australia and Germany // *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 2025. – P. 1–20. – DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2469667>

²⁴ Ansell C., Sørensen E., Torfing J. Public administration and politics meet turbulence: The search for robust governance responses. *Public Administration*. 2023. T. 101, № 1. С. 3–22. DOI: 10.1111/padm.12901.

аспектів^{25,26}, а також ролі громадянського суспільства²⁷ у посиленні здатності держави до адаптації та відновлення.

Неформальні практики громадянської участі, такі як горизонтальні самоорганізовані волонтерські мережі, координаційні ініціативи та цифрові громадські платформи, що утворюються у відповідь на виклики воєнного часу і відповідної потреби у спрямованій та безпечній комунікації^{28,29,30,31}, є критично важливими для стійкості держави у такий період. Вони доповнюють офіційні державні механізми³², особливо коли останні стикаються з перевантаженням або демонструють недостатньо високу відносно суспільної потреби ефективність централізованого реагування. До того ж, досвід України 2014–2025 років засвідчує, що волонтерські ініціативи не просто заповнюють прогалини у сфері безпеки, гуманітарної допомоги та медичних послуг, а й створюють нові, адаптивні механізми управління на місцевому рівні.

Неформальні практики мають здатність підвищувати гнучкість і швидкість реакції суспільства на кризові явища, формуючи так звану соціальну інфраструктуру виживання³³. Проте, у той же час, вони створюють ризики дезінтеграції там, де відсутня координація з державними інституціями або якщо такі практики сприяють появі паралельних владних структур, що можуть суперечити державній політиці. Така паралелізація знову виводить на порядок денний проблему дублювання повноважень і завдань управлінських органів, що

²⁵ Графопова О. І., Попович Р. І. Дослідження підходу щодо забезпечення національної безпеки. *Economic Synergy*. 2024. № 4. С. 90–100.

²⁶ Tozer L., [et al.]. Nature for resilience? The politics of governing urban nature. *Annals of the American Association of Geographers*. 2023. Т. 113, № 3. С. 599–615. DOI: 10.1080/24694452.2022.2130867.

²⁷ Ansell C., Sørensen E., Torfing J. Public administration and politics meet turbulence: The search for robust governance responses. *Public Administration*. 2023. Т. 101, № 1. С. 3–22. DOI: 10.1111/padm.12901.

²⁸ Boichak O., McKernan B. Narratives of volunteering and social change in wartime Ukraine. *Cultural Sociology*. 2024. Т. 18, № 1. С. 48–71. DOI: 10.1177/17499755221127877.

²⁹ Zarembo K., Martin E. Civil society and sense of community in Ukraine: from dormancy to action. *European Societies*. 2024. Т. 26, № 2. С. 203–229. DOI: 10.1080/14616696.2023.2185652.

³⁰ Nikolayenko O. Youth activism in Ukraine before and during the Russia–Ukraine war. *Handbook on Youth Activism*. Edward Elgar Publishing, 2024. С. 61–74. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781803923222.00015>.

³¹ Polese A. What is informality? (mapping) “the art of bypassing the state” in Eurasian spaces – and beyond. *Eurasian Geography and Economics*. 2023. Т. 64, № 3. С. 322–364. DOI: 10.1080/15387216.2021.1992791.

³² Там само

³³ Aldrich D. P. How social infrastructure saves lives: a quantitative analysis of Japan's 3/11 disasters. *Japanese Journal of Political Science*. 2023. Т. 24, № 1. С. 30–40. DOI: 10.1017/S1468109922000366.

поставало перед Україною на початкових етапах реформи децентралізації та територіальної організації влади^{34,35}. Враховуючи той факт, що неформальні інституції часто характеризуються вищим рівнем розвитку корпоративної культури та клієнторієнтованості, їх поява і, тим більше, домінування на ринку публічних послуг, суттєво впливає на зміну рівня довіри до державних інституцій у бік її зниження.

Таким чином, війна стає серйозним випробуванням для збереження нещодавно відбудованої внаслідок успішності реформи децентралізації довіри громадян до державних інституцій³⁶. У короткостроковій перспективі вона мобілізує суспільство, що помітно відбувалось в Україні з лютого 2022 року до початку 2023 року, підвищуючи рівень довіри до держави, особливо коли вона демонструвала ефективність у забезпеченні громадської безпеки і веденні успішної дипломатичної політики на користь українським інтересам. Наприклад, після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році рівень довіри до державних інституцій, зокрема до Збройних сил України, суттєво зріс, що підтверджують соціологічні дослідження^{37,38}. Однак з розвитком військових дій і тінізацією фінансової діяльності владних структур, що вилилась у ряд корупційних скандалів, що поставило під сумнів ефективність централізованого непрозорого управління, довіра знизилась³⁹, що вже у 2023 році значно послабило суспільну згуртованість та сприяло політичній дестабілізації. Ця проблема загострювалась із веденням масових інформаційних російських

³⁴ Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Ефективність державного управління. 2015. № 43. С. 295–302.

³⁵ Онищук І. І. Аналітичний огляд джерел та наукової літератури з публічного управління фінансовим забезпеченням повноважень місцевого самоврядування. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 13. DOI: 10.54929/2786-5746-2024-13-02-09.

³⁶ Палагнюк Ю. В. Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. Public Administration and Regional Development. 2021. № 3. С. 699–725. DOI: 10.34132/pard2021.13.07.

³⁷ Там само

³⁸ Разумков Центр. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до окремих ініціатив органів влади (липень 2023 р.). 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023g> (дата звернення: 21.02.2025).

³⁹ Примуш М., Ярош Я., Стелков В. Динаміка довіри до політичних та силових інституцій в Україні (соціологічний аспект). Літопис Волині. 2023. № 28. С. 287–291. DOI: 10.32782/2305-9389/2023.28.41.

операцій⁴⁰ в Україні, направлених на створення політичного розколу на тлі роздмухування корупційних скандалів⁴¹. З цієї та багатьох інших причин підвищення готовності цифрового середовища до проактивної громадської участі у протидії цим загрозам⁴² стала складати особливу цінність. Окрім укріплення національної єдності і стійкості, цифровізація громадянської участі відкриває нові можливості для підзвітності влади⁴³, але водночас посилює ризики дезінформації та маніпуляції суспільною думкою.

У цьому розділі для визначення характеру впливу громадського залучення на стійкість держави в умовах війни авторкою використовуються такі ключові поняття, як громадське залучення, стійкість держави і суспільства, антикризове публічне управління і неформальність у ньому.

Відповідно, *громадське залучення* представлено процесом, за якого громадяни проактивно включаються в обговорення, формування, та реалізацію політик, рішень, програм та ініціатив, прийняття рішень. Цифрове громадське залучення представляє собою використання цифрових технологій та онлайн-платформ для активної участі громадян у формуванні, обговоренні та реалізації політик, рішень, програм та ініціатив. Воно охоплює широкий спектр інструментів – від державних порталів електронної демократії та мобільних застосунків до соціальних мереж і краудсорсингових платформ.

Публічне управління в кризових ситуаціях представлено системою прийняття рішень, організації та координації діяльності державних органів, громадянського суспільства та приватного сектору, спрямованою на забезпечення ефективного реагування на надзвичайні обставини, збереження державної стабільності та захист основних прав і потреб громадян.

Стійкість держави – це її здатність, забезпечувати легітимність влади та гарантувати покриття основних потреб громадян навіть в умовах екстремальних викликів, зокрема воєнних дій. Під час війни така стійкість визначається її спроможністю підтримувати ефективне

⁴⁰ Sulzhytski, I., Matveieva, O., Navumau, V., & Khutkyy, D. Comparing Russian and Ukrainian media frames during the war: A mixed-method semantic network approach // *Studies in Communication Sciences*. – 2024. – № 24(3). – P. 303–321.

⁴¹ Семенова О. Російська пропаганда у соціальних медіа: загрози та шляхи протидії. *Українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 47–71. DOI: 10.30840/2413-7065.4(81).2021.246384.

⁴² Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: о. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236>.

⁴³ Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: о. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236>.

управління, забезпечувати громадський порядок, координувати оборонні та безпекові заходи, зберігати соціальну згуртованість і реагувати на гуманітарні потреби. Тому ключові компоненти стійкості держави в таких умовах включають інституційну стійкість (ефективність функціонування державних органів, їх спроможність ухвалювати та реалізовувати стратегічні рішення і виконувати тактичні завдання в умовах деструктивного зовнішнього і внутрішнього впливу); економічну стійкість (збереження фінансової стабільності, здатності господарської системи підтримувати оборонний сектор, соціальну сферу та забезпечувати економічний базис для надання базових послуг населенню); соціальну стійкість (рівень згуртованості суспільства, його здатність до мотивованої добровільної мобілізації та готовності проявляти ініціативу у вирішенні питань особистої та колективної значимості); оборонну та безпекову стійкість (здатність держави протистояти зовнішнім загрозам і підтримувати правопорядок, що передбачає злагоджене функціонування системи збройних сил та безпекових структур, а також гібридну безпеку).

Неформальність управлінських практик в умовах війни – це альтернативні моделі соціально-політичної взаємодії та вбудовані в них практики, які виникають поза офіційними структурами та нормами, як спосіб адаптації до нових умов та обходу існуючих обмежень для підвищення швидкості та ефективності вирішення нагальних проблем і реагування на нові виклики. Як зазначає А. Полезе, поняття неформальності не має чіткого загальноприйнятого визначення, і часто використовується як «протилежність формальному»⁴⁴.

Таким чином, теоретичні межі цього дослідження ґрунтуються на інтеграції демократичних, соціологічних, управлінських та цифровізаційних підходів, що дозволяє представити громадське залучення механізмом самозабезпечення стійкості держави «зсередини». Війна радикально трансформує цей механізм, змушуючи державу та суспільство адаптуватися до кризового середовища. У той час як традиційні інструменти участі виявляються обмеженими або сповільнюються у своїй дії та впливі через безпекові ризики та адміністративні бар'єри, активізується роль неформальних мереж, і горизонтальних ініціатив, які частково перекривають функції державних інституцій. Це призводить до зміщення балансу між централізацією ухвалення рішень і децентралізованою реалізацією ініціатив, що впливає на управлінську ефективність, рівень довіри до державних інституцій та

⁴⁴ Polese A. What is informality? (mapping) “the art of bypassing the state” in Eurasian spaces – and beyond. Eurasian Geography and Economics. 2023. Т. 64, № 3. С. 322–364. DOI: 10.1080/15387216.2021.1992791.

соціальну згуртованість. Водночас, громадянська мобілізація у війні також є флюїдним, динамічним процесом, і набуває все нових форм і вимірів через використання цифрових технологій, що дозволяють компенсувати структурні обмеження традиційного врядування.

Цифровізація сектору громадської участі розглядається як критично важливий аспект забезпечення державної стійкості⁴⁵, оскільки вона дозволяє зберігати активну комунікацію між громадянами та владою, прискорювати мобілізацію ресурсів через канали взаємодії, відкриті громадським сектором⁴⁶. Така призма погляду дозволяє простежити, як цей механізм слугує одночасно чинником зміцнення державної стійкості та потенційним інструментом розбалансування соціальних структур, що не завжди витримують тиск кризових явищ із суспільно очікуваною мірою ефективності реагування на них.

2. Форми громадського залучення для надання публічних послуг під час війни

З позиції аналізу природи взаємодії громадянського суспільства та державних інституцій у виробленні послуг, можна виокремити дві основні форми громадського залучення: формальне та неформальне. Формальне громадське залучення охоплює структуровані, інституційно визначені механізми, що діють у правовому полі. Натомість неформальне залучення⁴⁷ характеризується спонтанною, самоорганізованою діяльністю громадян⁴⁸, наприклад, ініціативами місцевих спільнот, краудфандингом чи стихійною допомогою, які виникають поза офіційними рамками, але відіграють помітну роль у підтримці стійкості держави в критичних умовах війни.

2.1. Формальні механізми громадського залучення

Розвиток звичних для нас формальних механізмів залучення громадян до творення і надання публічних послуг складає вагомую основу

⁴⁵ Matveieva O. A gender perspective on the role of technology in democratic development through wartime civic engagement. *Journal of Gender Studies*. 2024. С. 1–15. DOI: 10.1080/09589236.2024.2387197.

⁴⁶ Matveieva O., Mamatova, T., Borodin, E., Gustaffson, M. Wihlborg, E. & Kvitka, S. Digital government in conditions of war: governance challenges and revitalized collaboration between local authorities and civil society in provision of public services in Ukraine. *HICCS-57: 2024 Hawaii International Conference on System Sciences*. 2024. 2002–2011. <https://hdl.handle.net/10125/106628>.

⁴⁷ Polese A. What is informality? (mapping) “the art of bypassing the state” in Eurasian spaces – and beyond. *Eurasian Geography and Economics*. 2023. Т. 64, № 3. С. 322–364. DOI: 10.1080/15387216.2021.1992791.

⁴⁸ Aldrich D. P. How social infrastructure saves lives: a quantitative analysis of Japan's 3/11 disasters. *Japanese Journal of Political Science*. 2023. Т. 24, № 1. С. 30–40. DOI: 10.1017/S1468109922000366.

сучасної демократичної системи публічного управління⁴⁹. Існування таких механізмів має на меті, перш за все, забезпечити прозорість та підзвітність органів влади та підтримку демократичного ладу, де громадяни мають важелі впливу на систему послуг. Очевидним стало те, що в умовах війни ці механізми зазнають суттєвих змін, але вони залишаються важливими для забезпечення ефективного управління, підтримки зв'язку між державою та населенням, а також для оперативної мобілізації ресурсів і спрямування їх туди, де державні органи мають обмежену видимість проблематики.

Найвідоміша форма залучення – громадські обговорення та консультації – механізми, які дозволяють громадянам безпосередньо брати участь у процесах прийняття рішень⁵⁰. Вона включає обговорення законопроектів, програм, стратегій розвитку територіальних громад, які безпосередньо стосуються життя і добробуту громадян. Проте під час війни такі обговорення скорочуються чи принаймні адаптуються з огляду на потребу в граничній оперативності. Однак, як форма взаємодії у системі відносин «держава – громадянин», вони залишаються важливими для забезпечення зворотного зв'язку. Забезпечити швидку реакцію та інклюзивну участь дозволяє дозвіл дистанційної участі,⁵¹ зокрема через соціальні мережі, платформи громадської взаємодії та інші спеціалізовані можливості веб-сайтів органів влади і місцевого самоврядування.

Більш розвиненою формою такої участі є забезпечення громадського контролю та утворення громадських рад при органах місцевого самоврядування з метою регулярного моніторингу дій і рішень самоврядних органів^{52,53}. Під час війни громадський контроль має високий потенціал утримання підзвітності дій влади і стає критично важливим інструментом забезпечення прозорості у використанні спільних ресурсів і, особливо, ресурсів, що надходять із зовнішніх джерел як міжнародна допомога. Оскільки умови війни створюють вікно можливостей для позбавлення влади її опозиційних сил, громадські органи контролю мають зайняти цю нішу, створюючи децентралізовану

⁴⁹ Khutkyy D., Matvieieva O. Sustainable Development, Digital Democracy, and Open Government: Co-Creation Synergy in Ukraine. *Comparative Southeast European Studies*. 2024. Т. 72, № 4. С. 436–464. DOI: /10.1515/soeu-2024-0036.

⁵⁰ Там само

⁵¹ Там само

⁵² Крайній П. І. Методологія у дослідженні громадських рад та їх адміністративно-правового статусу в Україні. *Правові новели*. 2022. № 16. С. 53–60.

⁵³ Pietilä I., Meriläinen N., Varsaluoma J., Väänänen K. Understanding youths' needs for digital societal participation: towards an inclusive Virtual Council. *Behaviour & Information Technology*. 2021. № 40(5). С. 483–496. DOI: 10.1080/0144929X.2021.1912182.

систему народного спостереження за діями влади «зсередини». Проте, будучи переважно неформальними утвореннями, вони не мають інституційних важелів впливу, що стає суттєвою проблемою у виконанні ними запиту громади на підзвітність і прозорість прийняття бюджетних рішень.

Громадські ради можуть виступати як консультативно-дорадчі органи, які сприяють ініціації діалогу між органами влади та громадянами⁵⁴. В умовах війни вони є незамінними у здійсненні моніторингу реалізації гуманітарних програм, розподілі гуманітарної допомоги та організації різносторонньої підтримки для постраждалих верств населення.

Через свою природу походження «з народу»⁵⁵, громадський контроль, як інструмент спостереження і впливу на владу, є зручним та дієвим для запобігання корупції, неефективному використанню ресурсів або порушення прав людини, оскільки у форматі об'єднання у громадські осередки, небайдужі та обізнані у визначених питаннях громадяни можуть надавати оперативний зворотний зв'язок про відсутність послуг або порушення обіцяних норм і стандартів на місцях.

Наступний щабель розвитку громадської ініціативності у форматі громадських осередків чи утворених громадських організацій є спільна реалізація проєктів або залучення ресурсів для самоврядування⁵⁶. Ця спільність може бути як горизонтальною – коли громадяни об'єднуються між собою для розв'язання нагальних питань, на які у держави не вистає часу, уваги, експертизи, або ресурсів, так і напіввертикальною, коли громадські організації залучають органи місцевого самоврядування в якості партнерів до своєї проєктної діяльності. Остання форма взаємодії і партнерства є більш розвиненою, адже вона потребує вищого рівня знань, вмінь та навичок від обох залучених сторін і, як правило, спрямована на досягнення ширшого охоплення цільових груп і більшого соціального впливу.

Безперечно, пошук ресурсів, відповідне складання, формування, і доведення до реалізації спільних проєктів між громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування дозволяє забезпечити кращу координацію і більшу ефективність вирішення

⁵⁴ Крайній П. І. Методологія у дослідженні громадських рад та їх адміністративно-правового статусу в Україні. Правові новели. 2022. № 16. С. 53–60.

⁵⁵ Pietilä I., Meriläinen N., Varsaluoma J., Väänänen K. Understanding youths' needs for digital societal participation: towards an inclusive Virtual Council. Behaviour & Information Technology. 2021. № 40(5). С. 483–496. DOI: 10.1080/0144929X.2021.1912182.

⁵⁶ De Crescenzo V., Botella-Carrubi D., García M. R. Civic crowdfunding: A new opportunity for local governments. Journal of Business Research. 2021. № 123. С. 580–587. DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.10.021.

різноманітних завдань в кризових ситуаціях – від реабілітації та допомоги постраждалим на місцях до масштабного відновлення інфраструктури. Його ефективність визначається тим, що партнер заповнює прогалини в необхідних організаційно-функціональних та ресурсних потребах у спосіб, який є недоступним для цього учасника.

Наприклад, органи місцевого самоврядування (ОМС) часто відчувають брак знань про способи мобілізації зовнішніх ресурсів, про точні потреби громади у гендерно-віковому та соціальному розрізі, а також є значною мірою бюрократично обмеженими у можливостях реагування на виклики і відповідній швидкості такої реакції. Ці проблемні ніші можуть без перешкод, притаманних самоврядній діяльності, покривати громадські організації (ГО), що не мають перед собою таких бюрократичних бар'єрів, натомість зазвичай характеризуються високою швидкістю прийняття рішень та їх імплементації, гнучкою організаційною структурою, що дозволяє таку швидкість реагування, а також глибоким зануренням у проблемні питання їх цільової аудиторії, заради вирішення яких вони самоорганізувались. До того ж, необхідною умовою отримання фінансування від багатьох донорських організацій є встановлене партнерство з ОМС та ГО, що має на меті демонстрацію тісного практичного взаємозв'язку цих секторів, що означає здатність до спільного, консенсус-орієнтованого та клієнтоцентричного вирішення проблем громади⁵⁷. За таких умов, партнерство в межах реалізації проєктів для покриття визначених потреб громади надає можливість, перш за все, отримувати необхідне додаткове фінансове покриття, а також – обмінюватись практиками і можливостями, що недоступні кожній зі сторін поодиночі. Так, ГО можуть претендувати на доступ до каналів широкого розповсюдження інформації, до інфраструктури місцевих послуг, куди можна додати власний сервіс чи продукт, а також забезпечити його політичну підтримку. У свою чергу, ОМС мають можливості перейняти досвід більш модерної та ефективної корпоративної культури і стилю менеджменту ГО, а також отримати доступ до прямих джерел інформації про громаду разом із корисними інсайтами про вразливі групи – тобто озброїтися точнішою «оптикою» (такою як, наприклад, «гендерна лінза»⁵⁸) для погляду на власну громаду

⁵⁷ Матвеева, О. Ю., Навумай, В. М. Посилення спроможності українського громадянського суспільства під час війни: передумови, підходи, цифрові технології // Публічне адміністрування та національна безпека. 2023. № 1. DOI: 10.25313/2617-572X-2023-1

⁵⁸ Матвеева, О. Ю. Гендерний мейнстримінг процесів розбудови цифрової демократії на шляху європейської інтеграції України // Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 33(72). С. 117–125.

під іншим кутом зору після «входу всередину» через вікно, відкрите нішевою ГО.

У такий спосіб держава та громада можуть взаємно корисно співпрацювати в багатьох складнодоступних для «неповороткої» держави сферах, як організації притулків та багатофункціональних «точок незламності», збору і розподілу гуманітарної допомоги з точнішою орієнтацією на потреби і запити бенефіціара. З цієї причини вагому роль у забезпеченні національної стійкості відіграють ініціативи, що об'єднують в якості організаторів як представників держави, так і громадянське суспільство, створюючи ефективні механізми реагування на безпекові та гуманітарні виклики. На відміну від суто державних чи суто громадських, такі проекти сприяють забезпеченню і більш адресному розподіленню необхідних ресурсів на місцях, що в свою чергу, проявляється і у підвищенні довіри між громадянами та владою.

Такі спільні ініціативи часто описуються як форма державно-громадського партнерства⁵⁹, потенціал якого спрямовано на вирішення складних (або нереалістичних для суто держави чи суто громади) завдань. У такому форматі співпраці громада виступає не лише як споживач послуг, але й як активний партнер у процесах допомоги та відновлення.

2.2. Розвиток неформальних форм участі як колективна відповідь на спільну загрозу безпеці

Неформальні форми участі громадян займають центральне місце в мобілізації суспільства, забезпечуючи швидку і ефективну реакцію на безліч кризових ситуацій, спровокованих війною. Вони відображають здатність суспільства до самоорганізації⁶⁰, коли державні структури або інституції не можуть оперативно забезпечити необхідний рівень допомоги та реагування. Такий тип участі базується на довірі, солідарності і взаємодопомозі⁶¹, що дозволяє забезпечити необхідну швидкість реагування на виклики, тимчасово замінюючи або доповнюючи офіційну державну підтримку. Ці форми мають особливу значущість, крім відігравання ролі всебічної допомоги, альтернативної державній, адже через спільнодію вони сприяють соціальній

⁵⁹ Kiss B., Sekulova F., Hörschelmann K., Salk C. F., Takahashi W., Wamsler C. Citizen participation in the governance of nature-based solutions. *Environmental Policy and Governance*. 2022. № 32(3). С. 247–272. DOI: 10.1002/eet.1987.

⁶⁰ Belina A. Semi-structured interviewing as a tool for understanding informal civil society // *Voluntary Sector Review*. – 2023. – № 14(2). – С. 331–347. DOI: 10.1332/204080522X16454629995872

⁶¹ Матвеева, О. Ю., Навумау, В. М. Посилення спроможності українського громадянського суспільства під час війни: передумови, підходи, цифрові технології // *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. № 1. DOI: 10.25313/2617-572X-2023-1

згуртованості, ангажуючи громадян доєднуватись на умовах рівної участі до вирішення питань, які стосуються їх безпеки і благополуччя. Мотивоване залучення до реалізації ініціатив, запропонованих іншими громадянами – будь вони локальними лідерами думок, активістами чи авторами ідеї, яка акумулює сили й ресурси громад – результує у формування приналежності до чогось спільного, що єднає і часто визначається як дух нації, через дію.

На неформальному рівні така дія реалізується через інститут волонтерства⁶². Воно беззаперечно стало однією з найважливіших неформальних форм участі у подоланні спільних викликів. Волонтерські рухи стали основною рушійною силою, що забезпечує оперативну мобілізацію ресурсів для виконання критично важливих завдань. Волонтерство стало своєрідним брендом України, що презентує її на світовій соціополітичній арені як країну активних і відданих своїй батьківщині громадян, які разом досягають теоретично неможливого.

Особливість таких колективних рухів і індивідуальних ініціатив полягає в тому, що вони швидко самоорганізуються^{63,64}, мобілізують необхідні ресурси і діють без бюрократичних затримок, які зазвичай характерні для офіційних каналів аналізу поточної ситуації, прийняття та реалізації рішень.

Приклади реалізації таких ініціатив за роки російської війни і, особливо, повномасштабного вторгнення в Україну, об'єднують тисячі ініціатив з організації допомоги різноманітним групам людей – військовим, ветеранам, внутрішньо переміщеним, родинам зниклих та загиблих воїнів, особам з особливими потребами, мешканцям прифронтових територій, дітям, пенсіонерам тощо.

Всі ці ініціативи відзначаються різноманітністю форм та напрямків діяльності, а також різними організаційними підходами:

Яскравим прикладом організації масової волонтерської ініціативи є Благодійний фонд «Повернись живим»⁶⁵. Він склався з приватної ініціативи і виріс в офіційно зареєстрований благодійний фонд, який з 2014 року проактивно підтримує мобілізованих у Збройні Сили України.

⁶² Schröder J. M., Neumayr M. How socio-economic inequality affects individuals' civic engagement: a systematic literature review of empirical findings and theoretical explanations // *Socio-Economic Review*. – 2023. – Т. 21, № 1. – С. 665–694.

⁶³ Ворніков В. І. «Інформаційне суспільство, що самоорганізується» як комплекс міжкультурних взаємовідношень // *Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека"*. – 2023. – № 5. – DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5

⁶⁴ Красько Т. М. Концептуальні засади процесу інституціалізації громадянського суспільства в Україні // *Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека"*. – 2023. – № 5. – DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-9056>

⁶⁵ Повернись живим: офіційний сайт, 2025. – URL: <https://savelifeline.in.ua/>

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році фонд значно розширив свою діяльність, зосередившись на забезпеченні військових необхідним обладнанням, зокрема тепловізорами, дронами та засобами зв'язку. За цей період фонд закупив значну кількість обладнання для потреб армії. Станом на початок лютого 2025 року Фонд прозвітував⁶⁶ про свою діяльність, що у гривневому еквіваленті сягнула обороту в акумуляції 13 млрд грн з пожертв з початку його діяльності у 2014 році.

Фондом запущено чимало національно- та всесвітньовідомих акцій та ініціатив, яких об'єднує підхід «робити донати у подарунок», виражений у гаслі «Даруй нічого, щоб у війська було все». Тому головний меседж кампаній промовляє до двох спільних для українців почуттів – любові та бажанні захистити близьких: «Виражай любов донатом на сили оборони», «адже найцінніше, що можна подарувати людині, – безпека, а для цього потрібна добре оснащена армія»⁶⁷. Завдяки просуванню такого підходу через численні ініціативи, а також запозичення цієї практики і формату організації зборів меншими фондами, українці призвичаїлися збирати і дарувати донати на свята, а також особисті визначні дні. Успішність такого підходу надала змогу фонду сформувати довірений канал взаємодії з громадянами України і світовою спільнотою, і через нього стабільно збирати значні суми коштів за моделлю краудфандингу. Окрім цього, ця велика ініціатива слугує сталим прикладом для інших місцевих активістів, які продовжують цю новостворену традицію застосування і розвитку цього підходу, і на своїх місцях організовують в такий самий спосіб збори на покриття потреб, які вони помічають і якими починають опікуватися, масштабуючи свою діяльність і соціальний вплив. Для промоції своїх кампаній фонд залучає відомих акторів, які мають багатотисячні аудиторії прихильників і підписників, що сприяє розповсюдженню закликів про збори. Такий широкий розголос і значна присутність в соцмережах через поширення великою кількістю їх користувачів також забезпечує швидкість закриття зборів і закупівлю необхідних технічних засобів. Так, у лютому 2025 року, фондом зазначено, що згадані 13 млрд грн сформовано численними внесками небайдужих людей, де середня жертва за місяць (на прикладі січня 2025 року) складала 1 952 грн, а найчастіша – 100 грн⁶⁸, (що складає відповідно 8,5% та 0,4% середньої зарплати в Україні станом на лютий 2025 року, яка за даними найбільшого всеукраїнського сайту пошуку роботи, становить 23 000 грн⁶⁹). Оприлюднення такої внутрішньої статистики дає користувачам –

⁶⁶ Повернись живим: офіційний сайт, 2025. – URL: <https://savelife.in.ua/>.

⁶⁷ Там само

⁶⁸ Там само

⁶⁹ Work.ua, 2025. – URL: <https://www.work.ua/salary/>.

донатерам – відчуття того, що кожна відправлена гривня – важлива, і що навіть невеликий донат прискорює наповнення кошику збору.

Завдяки цьому волонтерство виконує ще одну важливу функцію – морально-свідомісне виховання, формуючи у громадян відчуття доброзичливості разом із власною причетністю до спільної більшої мети в умовах гібридної війни, де зміцнення національних соціально-політичної та господарської систем є вкрай важливим для оборони і забезпечення стійкості країни.

Іншою формою неформальної участі в організації допомоги є самоорганізація⁷⁰, що також набула значного поширення на початковому етапі повномасштабного російського вторгнення. В умовах децентралізації та тяжіння до демократії як моделі державництва, громадяни, що об'єднуються без прямого втручання з боку держави, здатні швидше за державні органи реагування розв'язувати ряд проблем, відновлюючи чи підтримуючи функціонування основних соціальних структур на місцях⁷¹. Такі ініціативи виявили ефективність у забезпеченні охорони громадського порядку, обладнанні місць для тимчасового проживання переміщених осіб, організації укриттів і багатьох інших напрямів, де держава не встигала за появою суспільної потреби. У багатьох містах України самоорганізовані групи створювали дієві команди для розчищення місць влучання російських ракет і допомоги постраждалим до реагування органів місцевого самоврядування. Завдяки самоорганізації у такий реактивний спосіб самоорганізованим групам вдається забезпечити і розподіл ресурсів, не чекаючи офіційних дозволів чи координуючих вказівок від формальних інституцій. Показовим прикладом самоорганізації слугує громадська ініціатива «Лівий берег»⁷². На відміну від попереднього прикладу, це – самоорганізована волонтерська група без офіційного статусу. «Лівий берег» була утворена у 2022 році групою волонтерів, які зреагували на масштаб руйнувань у селищних громадах навколо міст Чернігова та Києва. Вони зосередилися на безкоштовному ремонті дахів для постраждалих будинків, оскільки їх пошкодження призводить до подальшого руйнування всієї будівлі. Між лютим 2022 та лютим 2025 років ініціатива відновила близько 400 дахів в Київській,

⁷⁰ Яремчук С. С., Семенюк-Прибатець А. В., Адамовський В. І. Правові інструменти розвитку волонтерства в Україні: на виклики воєнного часу // Академічні візії. – 2023. – № 17. – URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d93e6974-7c8c-4b36-bbe9-af1a12b9b4b1/content>.

⁷¹ Loewenson R., Colvin C. J., Szabzon F., Das S., Khanna R., Coelho V. S. P., Nolan E. Beyond command and control: a rapid review of meaningful community-engaged responses to COVID-19 // Global Public Health. – 2021. – Т. 16, № 8-9. – С. 1439–1453.

⁷² «Лівий берег»: Volunteer group. – Київ, 2025. – URL: <https://livityj-bereh.org/>.

Чернігівській та Харківській областях України⁷³, співпрацюючи із сільськими радами для визначення сімей, які потребують такої допомоги. Неофіційний правовий статус дозволив групі швидко реагувати на такі запити від громади та зберігати гнучкість. Проте недоліком такої неформальності і неофіційності є обмеження можливостей залучення фінансування від юридичних осіб та міжнародних партнерів.

З точки зору створення продукту чи надання послуги як результату організованої активності, неформальні ініціативи громадян та їх неофіційних об'єднань можна класифікувати за рівнем об'єкта отримання такого продукту чи послуги. Це, відповідно, інші громадяни чи органи місцевого самоврядування. Таким чином, ці послуги та продукти можна розділити на 2 категорії: P2P («peer-to-peer» – «рівний-рівному») та P2G (peer-to-government – «рівний-уряду») послуги (продукти), де самоорганізовані громадяни активно допомагають один одному або органам влади й місцевого самоврядування у пошуку рішень, з якими громади стикаються вперше або коли ефективного рішення урядом не знайдено. P2P послуги включають волонтерство, акумуляцію та обмін ресурсами, краудсорсинг, надання психологічної, організаційної та іншої підтримки, організацію гуманітарних ініціатив та чимало інших способів створення «плеча» підтримки іншим співгромадянам, що опинилися у складних обставинах.

P2G послуги передбачають допомогу громадян або їх неформалізованих експертних спільнот органам місцевого самоврядування у формі консультацій, експертизи, інших сервісів, а також передавання готових продуктів (часто громадських технологій).

Покажемо українським прикладом є платформа «Prozorro»⁷⁴ – цифрова система з відкритими даними та інтеграцією з електронними майданчиками, яка дозволяє громадянам брати участь у прозорих аукціонах з продажу державного майна чи здачі в оренду комунальних об'єктів, тим самим сприяє забезпеченню прозорості розподілу коштів місцевих бюджетів під наглядом громади. Такі продукти забезпечують доступ до ширшого пулу знань та навичок, сформованих в громадах, використання надбань яких суттєво покращує якість і продуманість управлінських рішень, а також дозволяє економити кошти бюджету, використовуючи волонтерську працю та «donated» («передані в дар») продукти. Проблематичним аспектом, тим не менш, залишається

⁷³ Там само

⁷⁴ Платформа "Prozorro". Електронна система публічних закупівель, 2025. – URL: <https://prozorro.gov.ua/page/control>

забезпечення високої якості та надійності послуг, наданих громадянами, а також забезпечення конфіденційності та захисту даних.

Очевидно безспірним у цьому є те, що цифрові технології відіграють важливу роль у підтримці цих прогресивних процесів, оскільки вони дозволяють забезпечити швидку комунікацію, організацію допомоги та збирання даних, що сприяють оперативному реагуванню.

3. Роль цифрових технологій в організації громадського залучення та посилення стійкості держави у війні

Цифрові технології стали незамінним інструментом громадського залучення під час війни, дозволяючи громадянам оперативно реагувати на виклики, організовувати допомогу, а також впливати на політичні процеси. Одні лише соціальні мережі, такі як Facebook та Instagram, забезпечують швидкий обмін інформацією, мобілізацію суспільства та реагування на дезінформацію, що підсилює ефективність дій та публічну видимість проактивних представників громадянського суспільства.

Цифрові платформи для комунікацій (Twitter/X, Telegram) слугують одним з основних джерел масового інформування – поширення оперативної інформації щодо подій в Україні та світі. Оскільки вони виступають популярною альтернативою традиційним ЗМІ, то дозволяють громадянам отримувати новини децентралізовано і без цензури з різних джерел, вільно взаємодіяти з інформаційними потоками та аналізувати ситуацію на основі багатоканального підходу до отримання інформації. В умовах війни цей відкритий простір дозволяє швидше реагувати на події, а також сприяє кращій поінформованості населення щодо поточних загроз та можливих сценаріїв розвитку ситуації.

Така децентралізація ініціатив з розповсюдження інформації забезпечує те, що цифрові технології значно спрощують організацію волонтерських ініціатив, громадських рухів і протестів, збори коштів та допомогу постраждалим. Соціальні мережі виступають інструментом для координації дій громадян, які прагнуть допомогти Збройним силам України та цивільному населенню. Завдяки масово популярним платформам Telegram, Instagram та TikTok, волонтери швидко поширюють інформацію про організовані збори, а громадяни – оперативніше реагують на заклики до допомоги, ніж це відбувалось до появи соцмереж. Ця поява та подальший їх розвиток сприяв формуванню потужного горизонтального руху громадської взаємодії, що виявило здатність та стійкість ефективно функціонувати без централізованого управління і взагалі без державної участі.

Завдяки цифровим платформам громадяни отримали вагомий інструмент впливу і на внутрішньополітичні процеси шляхом відкритого висловлення своїх поглядів, долучення до публічних дискусій та буквально здійснюючи тиск на державні інституції, підсвітлюючи і критикуючи похибки в політиці і політичні рішення, що суперечать суспільним інтересам.

У такий спосіб, широке децентралізоване висвітлення проблемних питань спільної ваги утверджує зміст концепції «цифрової демократії», де кожен громадянин визнається активним учасником політичного дискурсу без посередників («рівний – рівному»).

Крім того, міжнародна віддалена підтримка армії та волонтерів завдяки соцмережам вийшла із віртуального простору у фізичний. Платформи Телеграм, Facebook та Instagram особливо активно використовуються українськими волонтерами для збору коштів на потреби Збройних Сил, закупівлю обладнання та організацію гуманітарної допомоги для вразливих груп. Цифрові технології уможливили стрімкий розвиток та масштабування механізмів краудфандингу, які дозволили акумулювати неочікувано великі суми коштів у стислі терміни.

Проте справедливо відмітити, що розвиток цієї громадської активності характеризувався тенденціями нерівномірності громадського залучення і широкого публічного реагування. Зокрема, це пов'язано із розвитком, по-перше, громадської думки щодо соціально-політичних подій, які мали місце на різних етапах протистояння російській агресії. По-друге – накопиченням втоми українців від війни⁷⁵, падінням платоспроможності значної частини населення⁷⁶, а також втратою довіри до віртуального простору в цілому і, передусім, немодерованих платформ і їх каналів взаємодії. Наприклад, це спостерігалось у Telegram, інформаційні канали якого часто виявлялись немодерованими, а іноді – ворожими і контрольованими російською федеральною службою безпеки⁷⁷, що не дозволяло користувачам перевіряти авторів публікацій та ініціатив на доброчесність, а також точно виявляти ворожу дезінформацію та фейки. Також Facebook став віртуальним простором

⁷⁵ Зленко Н. М. Соціальна згуртованість українців в умовах війни // The 11th International scientific and practical conference “Modern generation: current problems, experience, development prospects” (November 12–15, 2024), Seville, Spain. – Seville: International Science Group, 2024. – С. 278. – 415 с.

⁷⁶ Ткачук Л. М., Краус О. О. Вплив повномасштабного вторгнення на ринок страхування в Україні // Innovation and Sustainability. – 2024. – № 3. – С. 34–44.

⁷⁷ Sulzhytski I., Matveieva O., Navumau V., Khutkyy D. Comparing Russian and Ukrainian media frames during the war: A mixed-method semantic network approach // Studies in Communication Sciences. – 2024. – Т. 24, № 3. – С. 303–321. DOI: 10.24434/j.scoms.2024.03.4100

масового розповсюдження дезінформації і різного роду неправдивого контенту з фейкових сторінок та сторінок спеціально утворених для проведення координованих дезінформаційних кампаній. У Х (Твіттер) також спостерігалися масові ботоатаки і «облави» на сторінки українських активістів, що мали велику аудиторію читачького охоплення.

З причини високої актуальності цієї проблеми, децентралізована громадська протидія дезінформації залишається новим і станом на початок 2025 року мало вивченим напрямом масового неформального громадського активізму. Очевидно, що саме соціальні мережі відіграють вирішальну роль у боротьбі з ворожою пропагандою та дезінформацією, яка виявилася наймасовішою і однією з найбільших загроз російської гібридної війни проти України, а також проти «колективного Западу». Українські фактчекінгові групи (VoxCheck⁷⁸; StopFake⁷⁹ та інші) використовують цифрові інструменти та відкриті дані для виявлення, аналізу та спростування фейкових новин, що активно поширюються ворожими агентами та їх організованими групами. Така робота небайдужих та обізнаних користувачів соцмереж⁸⁰ є критично важливою для забезпечення інформаційної безпеки відкритих публічних цифрових просторів, оскільки російська пропаганда намагається деморалізувати українське суспільство, знизити рівень довіри до уряду та волонтерських організацій. Крім того, швидкість держави щодо реагування на такий виклик з боку агресора і його великої віртуальної армії не є достатньо високою для розв'язання цієї проблеми без широкої громадської підтримки.

Відповідно, можна стверджувати, що «один в полі – воїн», коли це поле – віртуальне. Досвід України із ведення соцмереж і реагування на ворожі атаки показав, що цінність індивідуальних повідомлень є високою.

В цілому, віртуальне середовище значно змінило правила ведення війни. Якщо у фізичному просторі перевагу традиційно визначала масовість ініціатив їх ресурсна забезпеченість, то у соцмережах, де наразі відбувається основна битва за людей (їх розуми і прихильності), в цифровому просторі в цілому, найбільшу перевагу отримують учасники, тобто користувачі, які володіють зовсім іншим ресурсом. І це

⁷⁸ VoxCheck. VoxUkraine. 2025. – URL: <https://voxcheck.voxukraine.org/index.html>.

⁷⁹ StopFake, 2025. – URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>.

⁸⁰ Гуцуляк Д. Фактчекінг як інструмент протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія. – 2024. – № 2 (12). – С. 22–26.

– інтелектуальний капітал⁸¹, з багатим контекстуальним знанням і візіонерською здатністю бачити перспективу і доступно пояснювати її іншим («рівний – рівному»). Таким чином, без фізичного, грошово-матеріального ресурсу і без командної підтримки, кожен користувач, незалежно від його соціально-економічного статусу, в цьому просторі може збирати великі аудиторії. Іншими словами, відкриті дописи, будь це коментарі або приватні пости, які виражають цікаву, нову або якісно й професійно обґрунтовану позицію авторів, визначають напрям розвитку суспільної думки і формують сучасний суспільно-політичний дискурс, під який підлаштовуватиметься і уряд під час прийняття суспільно-значимих рішень, враховуючи його популярно-масову трендовість.

4. Виклики та обмеження цифрового громадського залучення в умовах війни

Як було визначено, активна позиція та здатність до дій громадянського суспільства у цифровому середовищі, представленому, передусім цифровими соціальними медіа, є однією з ключових засад стійкості країни. Однак, досвід ведення такої діяльності у децентралізований, немодерований і неконтрольований спосіб виявив чимало суспільно-політичних проблем і обмежень для рівної інформованої участі, що не дозволяє розглядати цифрове громадське залучення як однозначно позитивне чи однозначно негативне явище. На цьому варто відкрити дискусію з приводу ефективності використання такого інструменту збереження стійкості держави у відкритому, слабо контрольованому і тому вразливому середовищі питанням щодо компетенцій децентралізованих учасників цих відносин – користувачів соцмереж. Така ефективність часто розглядається в контексті виявлення і управління ризиками громадського залучення⁸².

Тут слід зазначити, що попри необмежений потенціал цього інструменту у зміцненні державної стійкості до цифрових викликів гібридної війни, він передбачає виникнення нових суспільних загроз: від дезінформації та порушення кібербезпеки до ризику політичної поляризації і розділення суспільства зсередини, на рівні ціннісних орієнтирів і спільного бачення майбутнього держави.

⁸¹ Герасик, Д., Матвєєва, О. Формування соціального капіталу як ключовий фактор реалізації концепції сталого розвитку територіальних громад України в умовах війни // Аспекти публічного управління. 2024. № 12(4). С. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.15421/152442>

⁸² Pidgeon N. Engaging publics about environmental and technology risks: frames, values and deliberation // Journal of Risk Research. – 2021. – Т. 24, № 1. – С. 28–46.

Безпекові виклики воєнного часу⁸³ також вимагають перегляду підходу до забезпечення гнучкості механізмів координації між громадянами, державою та військовими структурами. З одного боку, завдяки цифровим технологіям створено інструменти масового попередження. Наприклад, застосунок «Повітряна тривога»⁸⁴, що використовується 10 млн українцями у 2025 році, та платформа громадського сповіщення про повітряну небезпеку (ePPO⁸⁵) дозволяють швидко інформувати населення про загрози ворожих влучань, тим самим мінімізувати втрати серед цивільного населення і мобілізувати його на реагування у надзвичайних ситуаціях. Також впроваджено чимало волонтерських ініціатив⁸⁶ для збору розвідданих про пересування ворожої техніки (зокрема, групи спостереження за активністю ворога). Також у цілому через соціальні мережі зміцнюється спроможність до якісної комунікації і рівень цифрової залученості користувачів, що забезпечує швидку децентралізовану реакцію громад на локальні загрози.

Проте такий рівень залучення має і зворотний бік. Використання цифрових технологій у військових цілях відкриває доступ до стратегічної інформації, яку може використати противник, якщо отримає такий доступ. А недостатньо контрольований потік даних створює загрози національній безпеці, що вимагає розвитку механізмів кіберзахисту та інформаційної гігієни серед громадян. Крім того, не розв'язаною залишається проблема діяльності «лазутчиків»-диверсантів, які отримують доступ до стратегічної комунікації і можуть неконтрольовано використовувати його в інтересах противника.

Іще одну проблему складає ігнорування корупційних ризиків у системі соціального забезпечення⁸⁷. Очевидно, що цифрові інструменти могли б ширше застосовуватися для вирішення завдань координації гуманітарної допомоги, швидкої ідентифікації потреби населення та спрямовування ресурсів у відповідні громади. Але в цьому напрямі при неналежному рівні державно-громадського контролю виникає низка

⁸³ Новікова Н., Бойко Л. Цифровізація та національна безпека: тенденції та виклики // *National Security Law and Economics*. – 2024. – № 1. – С. 72–77. DOI: <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1749118>

⁸⁴ «Повітряна тривога» – Мобільний додаток / Ajax Systems Inc. – 2022. – URL: «Повітряна тривога» – Мобільний додаток. Ajax Systems Inc. 2022. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ukrainealarm&hl=uk&pli=1>.

⁸⁵ єППО. Система єдиної протиповітряної оборони. – 2023. – URL: <https://eppoua.com/>.

⁸⁶ Главацька А., Ангельська О., Опірський І. Дослідження технології використання OSINT як нової загрози з деанонімізації особи в інтернет просторі // *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*. – 2024. – Т. 1, № 25. – С. 19–50.

⁸⁷ Колосок А. М., Мартинюк Т. А., Мельник О. М. Діджиталізація надання соціальних послуг // *Humanitas*. – 2023. – № 5. – С. 134–143.

проблем, що включає нерівномірний розподіл допомоги через недостатню координацію, зростання ризиків шахрайства через відсутність прозорих механізмів координації, а також зростання залежності від волонтерських структур, що у довгостроковій перспективі призводить до розбалансування системи публічного управління і втрати довіри до неї з боку громадянського суспільства, що отримує від волонтерів більше допомоги, ніж від держави.

У свою чергу, формування довіри до держави є базовою основою цифрового залучення⁸⁸. В умовах війни, коли політичні опоненти часто усуваються правлячою політичною елітою, громадське залучення має набути вирішальної ваги у суспільно-політичному дискурсі, щоб створити умови для підтримки стійкості та збереження єдності нації. Для цього велике значення мало б відкриття державних даних (open data), що сприяло б підвищенню рівня довіри громадян до держави, яка не приховує інформації про державні витрати та використання допомоги, надало можливість громадянам відслідковувати дії та спілкуватися з владою, отримувати інформацію з першоджерел. Проте, очевидно, що такий рівень відкритості державної системи в умовах війни має бути безпечним та захищеним від ворожих інтервенцій. Цього можливо досягти лише за умови однорідно високої ціннісної та професійної готовності населення долучатися до питань управління спільним, коли не лише громадяни довіряють державі, а коли вони довіряють один одному, і держава довіряє кожному з них. А це завдання охоплює набагато ширші рамки за забезпечення цифрової доступності, адже стосується якісної громадянської та професійної освіти, високої цифрової грамотності та резильєнтності, стійкості до дезінформації. А під час війни ми бачимо, що брак такої взаємодовіри «компенсується» поверненням держави до авторитарних методів управління і цифрового контролю за діями громадян в Інтернеті. Тоді держава таргетує вже не задачу формування міцного і надійного ядра громадянського суспільства, здатного до самоактивізації в період колективних загроз безпеці та самоочищення від ненадійних і загрозливих елементів. Вона скоріше перебирає на себе завдання спостереження за суспільною поведінкою з метою виявлення і покарання таких елементів, і тим самим опиняється в опозиції до громадянського суспільства, яке реагує на внутрішньодержавний примус громадським опором і об'єднанням вже не проти зовнішнього ворога, а проти власної держави в особі її органів

⁸⁸ Matveieva O., Navumau V., Gustafsson M. Adoption of Public e-services versus Civic Tech Services: On the Issue of Trust and Citizen Participation in Ukraine and Belarus // Electronic Government. EGOV 2022: Lecture Notes in Computer Science. – Cham: Springer, 2022. – Т. 13391. – DOI: 10.1007/978-3-031-15086-9_2.

примусу, контролю, а також проти нерівного й непрозорого розподілу суспільних ресурсів.

Включення обмежень цифрового залучення громадян таргетує в такому форматі мінімізацію безпекових ризиків та надання рамок свободі слова. Очевидно, що вільний інформаційний простір і відсутність необґрунтованих потребами безпеки обмежень сприяє активному безбар'єрному залученню громадян⁸⁹, але іншого – досі створює ризики. Серед таких ризиків – передусім, кіберзагрози, що можуть проявлятися у формах хакерських атак, витоків даних, а також маніпулятивного спотворення інформації та ціннісних основ функціонування цілих цифрових комунікаційних систем. Також цензура змінює баланс між інформаційною безпекою та свободою слова, що може стати складним викликом для відбудови довіри до держави. І нарешті, ми досі не можемо констатувати досягнення рівності доступу до інформації та цифрових ресурсів громадської партисипації через наявність цифрових розривів – нерівномірної політичної та цифрової грамотності, доступу до технічних пристроїв та Інтернету, а також нерівності соціально-економічного статусу, що не дозволяє ефективно виконувати задачі громадської участі десяткам тисяч громадян України, які змушені пріоритизувати завдання виживання. Також до таких розривів слід віднести фактор географічного роз'єднання, оскільки більше 9 млн українських громадян (перважно жінок з неповнолітніми дітьми) покинули країну після лютого 2022 року і частково чи повністю втратили можливість долучатися до ініціатив, що реалізуються на батьківщині. У випадку ініціатив від держави, що, зокрема, пропонуються через Дія, фактором виключення виступає спосіб ідентифікації користувачів, що передбачає використання мобільного номера виключно українського оператора, а не чіп ID громадянина України, що краще відповідало б цінностям демократичного цифрового врядування.

На неформальному рівні, фактом виключення людей з громадських P2P ініціатив часто виступають і так звані «невидимі бар'єри», які утворюються через суспільну думку, сформовані упередження і виключення, які створюють несприятливе і часто небезпечне середовище для участі для цілих груп. Яскравим прикладом є гомофобія

⁸⁹ Matveieva O., Mamatova, T., Borodin, E., Gustaffson, M. Wihlborg, E. & Kvitka, S. Digital government in conditions of war: governance challenges and revitalized collaboration between local authorities and civil society in provision of public services in Ukraine. HICCS-57: 2024 Hawaii International Conference on System Sciences. 2024. 2002-2011. <https://hdl.handle.net/10125/106628>.

і дискримінація представників ЛГБТІК+ спільноти⁹⁰, що стає дедалі помітнішою в публічних коментарях. Відповідно, ця частина населення України, що складає ЛГБТІК+ спільноту, є частково або повністю викинутою з важливої роботи по акумулюванню ресурсів для потреб армії, поширенню знань про Україну та події війни на міжнародній арені всередині країни при тому, що саме вона представляє ключовий інтерес для цієї міжнародної спільноти як вразлива група, що потребує глобального захисту і підтримки. І, нарешті, суттєвою проблемою є співвідношення громадської довіри, і відповідно, легітимності між державними та громадськими інститутами надання публічних послуг.

Поява та стрімкий розвиток неформальних практик надання Р2Р послуг не могли не спричинити вплив на державні інститути. Громадський вибір якісних, швидких та людиноцентричних альтернативних неформальних сервісів поряд із забюрократизованими державними поставив на порядок денний необхідність пришвидшення реформи цифровізації державних послуг. Зокрема, представники громадських організацій і благодійних фондів зазначають, що люди звертаються до них по допомогу після того, як не знаходять необхідної підтримки чи сервісу у ЦНАП та в органі місцевого самоврядування, де публічні службовці часто не виявляють ініціативи шукати вирішення індивідуальних проблем та результат-орієнтовано реагувати на звернення. Тому люди обирають звертатися до волонтерських ініціатив, які за роки війни вибудували часто більш бізнес-орієнтовану корпоративну культуру, ефективнішу систему внутрішньої та зовнішньої комунікації з клієнтами і сповідують й транслиують нові цінності клієнтоцентричності у цих відносинах. Це робить їх більш привабливими для споживачів послуг, які перетікають з ЦНАПів (де службовці продовжують отримувати зарплату за рахунок платників податків – цих самих своїх потенційних клієнтів) у благодійні фонди та громадські організації, де волонтери фактично безкоштовно дублюють роботу публічних органів за рахунок загрозливого для економіки зменшення своєї присутності та вкладів ресурсів власного часу і енергії в сектори економіки, де вони офіційно працевлаштовані. Таким чином, поява паралельних владних структур, підриває основи розмежованого публічного управління, де повноваження держави не мають дублюватися, а неконтрольований державою обіг фінансових ресурсів посилює ризики корупції.

⁹⁰ Matveieva O. A gender perspective on the role of technology in democratic development through wartime civic engagement. *Journal of Gender Studies*. 2024. C. 1–15. DOI: 10.1080/09589236.2024.2387197.

І це знову повертає суспільство до стану зниження довіри до держави⁹¹, якщо волонтерські ініціативи виявляються ефективнішими за офіційні інституції. Така ситуація появи органічної конкуренції на ринку публічних послуг стимулює систему місцевого самоврядування до якісного реформування, підтримання гнучкості та відкритості, проте, перш за все, вона має об'єктивізувати необхідність законодавчого закріплення можливості передачі окремих визначених чітким переліком державних завдань приватним інституціоналізованим учасникам (професійним громадським об'єднанням та їх установленим мережам) на конкурсній основі з наданням еквівалентного фінансового забезпечення та повноважень. Це дозволило б уникнути дублювання завдань в публічному управлінні і раціонально й економічно використовувати гроші платників податків. Для держави, в свою чергу, в багатьох випадках аутсорсинг послуг таких громадських організацій є вигіднішим та простішим ніж утримання завищеної кількості штатних працівників, зарплата яких не є залежною від кількості оброблених і закритих запитів на публічну послугу і рівня задоволення клієнтів.

ВИСНОВКИ

В умовах воєнного стану громадське залучення виступає інструментом прямої демократичної участі громадян у процесах ухвалення рішень і допоміжного надання послуг громадянам. Крім того, воно є ключовим механізмом забезпечення стійкості держави. Участь громадян у різних формах – від традиційних механізмів партисипації до неформальних ініціатив – є критично важливою для підтримки функціональності державних інститутів, соціальної згуртованості та національної безпеки.

Війна спричиняє зміну традиційних моделей публічного управління, підвищуючи роль горизонтальних структур управління для швидкого ухвалення рішень, активізуючи громадянське суспільство як співвиконавця державних функцій. Також війна суттєво трансформує системно-ціннісну основу публічного управління як відповіді держави на внутрішні запити і зовнішні виклики, посилюючи централізоване ухвалення рішень задля оперативності та мобілізації ресурсів, що підсилює роль виконавчої влади та силових структур. Водночас зростає значення внесків у ці процеси і громадянського суспільства, яке компенсує нестачу державних можливостей, і, більш того, й бере на себе

⁹¹ Matveieva O., Navumau V., Gustafsson M. Adoption of Public e-services versus Civic Tech Services: On the Issue of Trust and Citizen Participation in Ukraine and Belarus // Electronic Government. EGOV 2022: Lecture Notes in Computer Science. – Cham: Springer, 2022. – Т. 13391. – DOI: 10.1007/978-3-031-15086-9_2.

функції, що традиційно належать державі з її інститутами. Це змінює саму природу державного управління, в якому держава традиційно є інститутом гарантування прав і свобод громадян, а також ультимативно одноосібним провайдером оборони, захисту і підтримки. Така зміна призводить до становлення гібридних моделей здійснення публічного управління, де волонтерські ініціативи самих громадян, їх неформальні і не завжди оформлені й інституціоналізовані мережі розвиваються і взаємодіють із громадою та державою на рівних, часто забезпечуючи більшу ефективність і гнучкість реагування на суспільний запит. Синергія таких відносин в системі «рівні громадяни – держава» змінює традиційний баланс між централізованим адмініструванням і децентралізованим громадським впливом, створюючи нові механізми координації та довіри, які отримують довготривалий ефект у вигляді підвищення конкурентоспроможності і стійкості системи публічного управління, що триватиме після завершення війни. При цьому, оскільки волонтерські мережі, самоорганізовані громадські об'єднання та горизонтальні ініціативи здобули суспільну довіру як ефективні механізми швидкого розв'язання проблемних ситуацій, таке їх доповнювання чи навіть заміна функцій державних та самоврядних структур, поставило дискусійне питання про ефективність останніх в актуальному форматі їх діяльності та організації роботи.

Військовий стан передбачає централізоване підпорядкування в державній політиці, проте повоєнна перспектива викристалізовує питання становлення конкуренції між державними та громадськими ініціативами, що загострюватиметься через відмінності у швидкості реагування, ефективності використання ресурсів на рівні довіри суспільства. Волонтерські ініціативи та громадські організації як провайдери послуг позбавлені жорстких бюрократичних процедур, мають здатність оперативного мобілізувати фінансово-матеріальні ресурси, логістику та людські ресурси, тоді як державні структури діють в жорсткіших регуляторних рамках, і характеризуються складнішими процедурами погодження, що визначає загальну інерційність системи. Ця конкуренція має привести до еволюційно необхідного пошуку нових моделей міжсекторальної співпраці, які включатимуть делегування окремих функцій держави громадському сектору, загальному спрощенню бюрократичних процесів та створенню спільних координаційних та колаборативних механізмів. Водночас конкуренція загострює і проблему легітимності. Поки держава прагне утримати контроль над критичними процесами, громадянське суспільство, отримуючи більший вплив, нерідко демонструє вищий рівень ефективності та прозорості, що змінює суспільне сприйняття традиційних управлінських механізмів, як і рівень довіри до них у

порівняння зі «зручнішим» сектором альтернативних P2P послуг. Це вимагатиме перегляду ролі держави та балансування між централізацією влади та відкритістю до гнучких партнерств, що визначатиме стійкість управлінської системи як під час війни, так і в постконфліктний період.

Оптимальне збалансування процесів такої колаборації та спів-координації розвитку системи публічного управління вимагає посилення уваги держави до ролі цифрової партисипації або цифровізації громадської участі. Вона значно підвищує ефективність самоорганізації суспільства, спрощуючи мобілізацію ресурсів, координацію допомоги та забезпечує децентралізований громадський контроль за діяльністю держави, знижуючи корупційні ризики. Одні лише соціальні мережі та соціальні месенджери стають основними каналами комунікації і, без перебільшення, механізмами прямого демократичного впливу на прийняття рішень, створюючи ефект горизонтального управління, де обґрунтовані і широко підтримані думки й ініціативи громадян мають потенціал безпосередньо формувати порядок денний суспільно-політичного дискурсу. Разом з тим, виклики цифрового середовища для реалізації громадської активності потребують особливої уваги, оскільки цифровізація, попри свої переваги, супроводжується посиленням ризиків розповсюдження дезінформації та отруєння інформаційного простору спотвореними вихідними даними для прийняття суспільно-важливих рішень, наростання кіберзагроз, зловживання інформацією та перенесення з фізичного у віртуальний простір причин соціально-економічної, географічної, гендерно-вікової та інших типів нерівності громадян. Маніпуляції у соціальних мережах мають на меті спотворення громадської думки, стимулюють суспільно-політичний розкол та підривають довіру до державних інституцій, що до поляризації та ускладнення конструктивного консенсус-орієнтованого суспільного діалогу. Оскільки доступ до технологій серед різних соціальних груп громадян не можна називати рівним, мають місце цифрові розриви та виключення окремих груп із процесу обговорення і ухвалення рішень. Тому критично необхідною для збереження стійкості і нормального функціонування держави є розробка механізмів якісної громадської освіти, інформаційної безпеки користувачів, кіберзахисту, фактчекінгу та цифрової інклюзії, які дозволять ефективно використовувати цифрові технології без посилення соціальних розколів і загроз демократичним процесам у повоєнній перспективі.

АНОТАЦІЯ

У розділі досліджується роль громадського залучення у забезпеченні стійкості держави в умовах війни, з акцентом на трансформації взаємодії між громадянським суспільством та державними інститутами. Авторка аналізує, як війна, що формує кризовий контекст, актуалізує потребу в перегляді традиційних моделей публічного управління, посилюючи значення формального та неформального залучення громадян. Формальні механізми, такі як громадські ради та консультації, доповнюються неформальними практиками, зокрема волонтерськими ініціативами, що стають ключовими для надання публічних послуг і підтримки національної безпеки. Особлива увага приділена ролі цифрових технологій, які сприяють координації дій, мобілізації ресурсів і боротьбі з дезінформацією, але водночас створюють виклики, пов'язані із кіберзагрозами та нерівністю доступу. На основі українського досвіду після 2022 року показано, як громадянська активність компенсує обмеженість державних ресурсів, формуючи гібридні моделі управління. Дослідження підкреслює, що війна змінює баланс між централізацією та децентралізацією, підвищуючи роль і значимість горизонтальних ініціатив. У підсумку наголошується на необхідності інституціоналізації оптимальних форм участі та розробки механізмів контролю для збереження прозорості й довіри.

Література

1. «Лівий берег»: Volunteer group. – Київ, 2025. – URL: <https://liviyy-bereh.org/>.
2. «Повітряна тривога» – Мобільний додаток / Ajax Systems Inc. – 2022. – URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.ukrainealarm&hl=uk&pli=1>.
3. Aldrich D. P. How social infrastructure saves lives: a quantitative analysis of Japan's 3/11 disasters. *Japanese Journal of Political Science*. 2023. T. 24, № 1. С. 30–40. DOI: 10.1017/S1468109922000366.
4. Anderson J., [et al.]. Agency and resilience in the face of challenge as civic action: Lessons learned from across ethnic communities. *Educating for Civic Reasoning and Discourse*. 2021. С. 157–243.
5. Ansell C., Sørensen E., Torfing J. Public administration and politics meet turbulence: The search for robust governance responses. *Public Administration*. 2023. T. 101, № 1. С. 3–22. DOI: 10.1111/padm.12901.

6. Belina A. Semi-structured interviewing as a tool for understanding informal civil society // *Voluntary Sector Review*. – 2023. – № 14(2). – C. 331–347. DOI: 10.1332/204080522X16454629995872.

7. Boichak O., McKernan B. Narratives of volunteering and social change in wartime Ukraine. *Cultural Sociology*. 2024. T. 18, № 1. C. 48–71. DOI: 10.1177/17499755221127877.

8. De Crescenzo V., Botella-Carrubi D., García M. R. Civic crowdfunding: A new opportunity for local governments. *Journal of Business Research*. 2021. № 123. C. 580–587. DOI: 10.1016/j.jbusres.2020.10.021.

9. Gherghina S. (ed.). *Political Parties and Deliberative Democracy in Europe: A Convenient Relationship?* Taylor & Francis, 2024. DOI: 10.4324/9781003503309.

10. Gorokhova, T., Oleinikova, O., Matveieva, O., & Navumau, V. «War took my home, but not my future»: adaptation of war-affected Ukrainian students in Australia and Germany // *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 2025. – P. 1–20. – DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2469667>

11. Khutkyy D., Matveieva O. Sustainable Development, Digital Democracy, and Open Government: Co-Creation Synergy in Ukraine. *Comparative Southeast European Studies*. 2024. T. 72, № 4. C. 436–464. DOI: /10.1515/soeu-2024-0036.

12. Khutkyy D., Matveieva O., Mirza-Grisco D. Voting in online surveys on open government policies in Moldova and Ukraine. *Internet Policy Review*. 2023. T. 12, № 2. C. 1–31. DOI: 10.14763/2023.2.1712.

13. Kiss B., Sekulova F., Hörschelmann K., Salk C. F., Takahashi W., Wamsler C. Citizen participation in the governance of nature-based solutions. *Environmental Policy and Governance*. 2022. № 32(3). C. 247–272. DOI: 10.1002/eet.1987.

14. Kovalenko M., [et al.]. State Regulation Improvement of the Military-Industrial Complex Development in Ukraine in Terms of Transition to Modern Information Technologies. *Journal of Information Technology Management*. 2023. T. 15, № 4. C. 18–46.

15. Loewenson R., Colvin C. J., Szabzon F., Das S., Khanna R., Coelho V. S. P., Nolan E. Beyond command and control: a rapid review of meaningful community-engaged responses to COVID-19 // *Global Public Health*. – 2021. – T. 16, № 8-9. – C. 1439–1453.

16. Mäntysalo R., Mattila H., Hirvola A. Institutional gaps in agonistic and communicative planning theories. Critical implications of the ‘systemic

turn' in deliberative democracy theory. *Raumforschung und Raumordnung*. 2023. T. 81, № 5. C. 437–448. DOI: 10.14512/rur.1676.

17. Masco J. The crisis in crisis. *Current Anthropology*. 2017. T. 58, № S15. C. S65–S76. DOI: 10.1086/688695.

18. Matveieva O. A gender perspective on the role of technology in democratic development through wartime civic engagement. *Journal of Gender Studies*. 2024. C. 1–15. DOI: 10.1080/09589236.2024.2387197.

19. Matveieva O., Mamatova, T., Borodin, E., Gustaffson, M., Wihlborg, E. & Kvitka, S. Digital government in conditions of war: governance challenges and revitalized collaboration between local authorities and civil society in provision of public services in Ukraine. *HICCS-57: 2024 Hawaii International Conference on System Sciences*. 2024. 2002–2011. <https://hdl.handle.net/10125/106628>.

20. Matveieva O., Navumau V., Gustafsson M. Adoption of Public e-services versus Civic Tech Services: On the Issue of Trust and Citizen Participation in Ukraine and Belarus // *Electronic Government. EGOV 2022: Lecture Notes in Computer Science*. – Cham: Springer, 2022. – T. 13391. – DOI: 10.1007/978-3-031-15086-9_2.

21. Monsalve L. F. D., Valladares C. P. N., Díaz J. S. Relationship between political participation and community resilience in the disaster risk process: A systematic review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2024. C. 104751. DOI: 10.1016/j.ijdr.2024.104751.

22. Nikolayenko O. Youth activism in Ukraine before and during the Russia–Ukraine war. *Handbook on Youth Activism*. Edward Elgar Publishing, 2024. C. 61–74. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781803923222.00015>.

23. Pidgeon N. Engaging publics about environmental and technology risks: frames, values and deliberation // *Journal of Risk Research*. – 2021. – T. 24, № 1. – C. 28–46.

24. Pietilä I., Meriläinen N., Varsaluoma J., Väänänen K. Understanding youths' needs for digital societal participation: towards an inclusive Virtual Council. *Behaviour & Information Technology*. 2021. № 40(5). C. 483–496. DOI: 10.1080/0144929X.2021.1912182.

25. Podgórska K., [et al.]. Support for Ukrainian refugees after Russia's invasion of Ukraine: aid structure and resilience factors. Case studies of Lublin and Lutsk. *European Societies*. 2024. C. 1–25. DOI: 10.1080/14616696.2023.2206892.

26. Polese A. What is informality? (mapping) “the art of bypassing the state” in Eurasian spaces – and beyond. *Eurasian Geography and Economics*. 2023. T. 64, № 3. C. 322–364. DOI: 10.1080/15387216.2021.1992791.

27. Portes A. Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *New Critical Writings in Political Sociology*. 2024. C. 53–76.

28. Prysmakova S., Pysmenna O. Exploring Determinants of Adaptive Capacity: The Nonprofit Sector in the Turbulent COVID-19 Environment in Belarus and Ukraine. *Public Performance & Management Review*. 2024. T. 47, № 6. C. 1535–1571. DOI: 10.1080/15309576.2024.2397131

29. Rabinovych M., [et al.]. Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. *Governance*. 2024. T. 37, № 4. C. 1121–1140. DOI: 10.1111/gove.12827.

30. Schröder J. M., Neumayr M. How socio-economic inequality affects individuals' civic engagement: a systematic literature review of empirical findings and theoretical explanations // *Socio-Economic Review*. – 2023. – T. 21, № 1. – C. 665–694.

31. Scudder M. F. Deliberative democracy, more than deliberation. *Political Studies*. 2023. T. 71, № 1. C. 238–255. DOI: 10.1177/00323217211032624.

32. Shen Y., Cheng Y., Yu J. From recovery resilience to transformative resilience: How digital platforms reshape public service provision during and post COVID-19. *Public Management Review*. 2023. T. 25, № 4. C. 710–733. DOI: 10.1080/14719037.2022.2033052.

33. StopFake, 2025. – URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>.

34. Sulzhytski I., Matveieva O., Navumau V., Khutkyy D. Comparing Russian and Ukrainian media frames during the war: A mixed-method semantic network approach // *Studies in Communication Sciences*. – 2024. – T. 24, № 3. – C. 303–321. DOI: 10.24434/j.scoms.2024.03.4100

35. Thalassinos E., Kadłubek M., Norena-Chavez D. Theoretical Essence of Organisational Resilience in Management. *Digital Transformation, Strategic Resilience, Cyber Security and Risk Management*. Emerald Publishing Limited, 2023. C. 133–145. DOI: 10.1108/S1569-37592023000111A009.

36. Tozer L., [et al.]. Nature for resilience? The politics of governing urban nature. *Annals of the American Association of Geographers*. 2023. T. 113, № 3. C. 599–615. DOI: 10.1080/24694452.2022.2130867.

37. VoxCheck. VoxUkraine. 2025. – URL: <https://voxcheck.voxukraine.org/index.html>.

38. Work.ua, 2025. – URL: <https://www.work.ua/salary/>.
39. Young S. L., Tanner J. Citizen participation matters. Bureaucratic discretion matters more. *Public Administration*. 2023. Т. 101, № 3. С. 747–771. DOI: 10.1111/padm.12867.
40. Zarembo K., Martin E. Civil society and sense of community in Ukraine: from dormancy to action. *European Societies*. 2024. Т. 26, № 2. С. 203–229. DOI: 10.1080/14616696.2023.2185652.
41. Ворніков В. І. «Інформаційне суспільство, що самоорганізується» як комплекс міжкультурних взаємовідношень // Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". – 2023. – № 5. – DOI: 10.25313/2617-572X-2023-5
42. Гарафонов О. І., Попович Р. І. Дослідження підходу щодо забезпечення національної безпеки. *Economic Synergy*. 2024. № 4. С. 90–100.
43. Герасик, Д., Матвеева, О. Формування соціального капіталу як ключовий фактор реалізації концепції сталого розвитку територіальних громад України в умовах війни // *Аспекти публічного управління*. 2024. № 12(4). С. 5-12. DOI: <https://doi.org/10.15421/152442>
44. Главацька А., Ангельська О., Опірський І. Дослідження технології використання OSINT як нової загрози з деанонімізації особи в інтернет просторі // Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка». – 2024. – Т. 1, № 25. – С. 19–50.
45. Гуцуляк Д. Фактчекінг як інструмент протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів // *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Філологія. – 2024. – № 2 (12). – С. 22–26.
46. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: о. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236>.
47. єППО. Система єдиної протиповітряної оборони. – 2023. – URL: <https://eppoua.com/>.
48. Зленко Н. М. Соціальна згуртованість українців в умовах війни // The 11th International scientific and practical conference “Modern generation: current problems, experience, development prospects” (November 12–15, 2024), Seville, Spain. – Seville: International Science Group, 2024. – С. 278. – 415 с.
49. Колосок А. М., Мартинюк Т. А., Мельник О. М. Діджиталізація надання соціальних послуг // *Humanitas*. – 2023. – № 5. – С. 134–143.

50. Крайній П. І. Методологія у дослідженні громадських рад та їх адміністративно-правового статусу в Україні. Правові новели. 2022. № 16. С. 53–60.

51. Красько Т. М. Концептуальні засади процесу інституціоналізації громадянського суспільства в Україні // Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". – 2023. – № 5. – DOI: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-9056>

52. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Ефективність державного управління. 2015. № 43. С. 295–302.

53. Матвеева, О. Ю. Гендерний мейнстримінг процесів розбудови цифрової демократії на шляху європейської інтеграції України // Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 33(72). С. 117–125.

54. Матвеева, О. Ю., Навумай, В. М. Посилення спроможності українського громадянського суспільства під час війни: передумови, підходи, цифрові технології // Публічне адміністрування та національна безпека. 2023. № 1. DOI: 10.25313/2617-572X-2023-1

55. Новікова Н., Бойко Л. Цифровізація та національна безпека: тенденції та виклики // National Security Law and Economics. – 2024. – № 1. – С. 72–77. DOI: <https://doi.org/10.1080/13669877.2020.1749118>

56. Онищук І. І. Аналітичний огляд джерел та наукової літератури з публічного управління фінансовим забезпеченням повноважень місцевого самоврядування // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 13. DOI: 10.54929/2786-5746-2024-13-02-09.

57. Палагнюк Ю. В. Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. Public Administration and Regional Development. 2021. № 3. С. 699–725. DOI: 10.34132/pard2021.13.07.

58. Платформа "Prozorro". Електронна система публічних закупівель, 2025. – URL: <https://prozorro.gov.ua/page/control>.

59. Повернись живим: офіційний сайт, 2025. – URL: <https://savelife.in.ua/>.

60. Примуш М., Ярош Я., Стрелков В. Динаміка довіри до політичних та силових інституцій в Україні (соціологічний аспект). Літопис Волині. 2023. № 28. С. 287–291. DOI: 10.32782/2305-9389/2023.28.41.

61. Разумков Центр. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до окремих ініціатив органів влади (липень 2023 р.). 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-okremykh-initsiatyv-organiv-vlady-lypen-2023r> (дата звернення: 21.02.2025).
62. Семенова О. Російська пропаганда у соціальних медіа: загрози та шляхи протидії. Українознавство. 2021. № 4 (81). С. 47–71. DOI: 10.30840/2413-7065.4(81).2021.246384.
63. Ткачук Л. М., Краус О. О. Вплив повномасштабного вторгнення на ринок страхування в Україні // Innovation and Sustainability. – 2024. – № 3. – С. 34–44.
64. Яремчук С. С., Семенюк-Прибатьєв А. В., Адамовський В. І. Правові інструменти розвитку волонтерства в Україні: на виклики воєнного часу // Академічні візії. – 2023. – № 17. – URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d93e6974-7c8c-4b36-bbe9-af1a12b9b4b1/content>.
65. Яцюк Т. Теоретико-правова характеристика інституту волонтерства в Україні: основні законодавчі принципи. Collection of scientific papers. Sydney, Australia: Scientia, 2023. С. 86–88.

Information about the author:

Matveieva Olga Yuriivna,

PhD in Public Administration,

Associate Professor at the Department of Public Administration

Dnipro University of Technology

29, Gogol str., Dnipro, 49000, Ukraine